

**MELEQ SHOPI
RAKELA LUNIKU**

**FORMIMI GJUHËSOR I NXËNËSVE DHE PËRDORIMI I
SHQIPES STANDARDE NË TEKSTET E GJUHËS SHQIPE TË
ARSIMIT PARAUNIVERSITAR**

Duke qenë se ne vijmë nga ai brez mësuesish, si mësimdhënës në cikle të ndryshme shkollore dhe me përvojë në hartimin e programeve dhe përzgjedhjes së teksteve të gjuhës shqipe dhe letërsisë në arsimin parauniversitar, mund të themi me të drejtë se teksti shkollor ka ndikuar dhe vazhdon të kryejë “*detyrën*” dukshëm në formimin dhe edukimin gjuhësor të nxënësve, si në aspektin shkencor dhe atë kulturor.

Punimi ynë, duke pasur si kryefjalë: shqipja standarde në tekstet e gjuhës shqipe, fusha përdorimit, mëton të analizojë se cila është gjendja e përvetësimit të saj nga ana e nxënësve dhe në ç’ nivel cilësor qëndrojnë aftësitë e të shprehurit, si pjesë e kompetencës komunikative të shqipes standarde në arsimin parauniversitar e më tej. Duke pasur parasysh se, gjuha standarde shqipe, si dhe shumë gjuhë të tjera standarde në botë, edhe pse janë kristalizuar shumë më herët se shqipja, ka qenë e lidhur dhe e kushtëzuar me kushtet historiko-shoqërore të vendit, si dhe nga një sërë faktorësh gjuhësorë dhe jashtëgjuhësorë.

*Është meritë e shkollës linguistike të Pragës, e cila e pa gjuhën si një sistem funksional, duke vlerësuar faktorët gjuhësorë nga pikëpamja e funksionit të tyre. Ajo mori parasysh për herë të parë rolin e faktorëve jashtëgjuhësorë për zhvillimin e gjuhës standarde, duke e shikuar gjuhën në lidhje me historinë dhe kulturën e popullit të vet.*¹

¹ E. Lafe, “Probleme dhe detyra në fushën e kulturës së gjuhës”, *Norma letrare kombëtare dhe kultura e gjuhës*, I, Tiranë, 1973, f. 8-9.

Punimi ynë nuk ka si synim të trajtojë faktorët që ndikojnë ose jo në zhvillimin dhe kristalizimin e standardit. Kjo i përket një teme tjetër. Faktorët jashtëgjuhësorë do t'i shikojmë në aspektin se sa ndikojnë ato në formimin e shprehive të standardit të nxënësit në plan dytësor. Qëllimi i kumesës sonë lidhet me binomin e përdorimit të standardit: teksti dhe shkolla. Shkolla, si vendi dhe vatra e mësimit dhe edukimit të brezave, luan rolin kryesor në përvetësimin e gjuhës së njësuar standarde.

Siç dihet, gjuha shqipe është e lidhur drejtpërdrejt me shkollën se aty përgatiten shkrimtarët, aktorët, artistët e radio-televizioneve, ligjëruesit e universiteteve dhe mësuesit, botuesit, redaktorët e korrektorët...

...Që të gjithë këta fillimisht në shkollë aftësohen të shkruajnë, të lexojnë, të flasin sipas normave të gjuhës standarde, prandaj për çdo mangësi në zotërimin e standardit, fajësohet me të drejtë në radhë të parë shkolla.²

Si e tillë *shkolla*, pas Kongresit të Drejtshkrimit më 1972 dhe miratimit për zbatimin e normës së njësuar letrare:

Do të bëjë përpjekje për përvetësimin e normës së njësuar letrare e të drejtshkrimit të miratuar nga Kongresi, si detyrë themelore dhe të zbatojë plotësisht rregullat e reja të drejtshkrimit, duke filluar nga viti 1972-1973³.

...Ndihmesa e shkollës shqiptare në këtë mes ka qenë e dukshme. Në periudhën që i priu Kongresit të Drejtshkrimit (1967-1972) dhe sidomos pas tij e deri nga fundi i viteve '80, puna e shkollës ka qenë e organizuar dhe mjaft frytdhënëse. Ndikimi i shkollës është rezultante e veprimit të tre faktorëve: librit, mësuesit dhe nxënësit, nga të cilët faktori i tretë përbën synimin dhe objektin e punës së dy faktorëve të tjerë. Ndër këta, libri është faktori që ka ndikuar fuqishëm në përhapjen dhe në përvetësimin e normave të gjuhës letrare⁴.

Atëherë, nëse i referohemi faktorit tekst të lëndës së gjuhës shqipe për sa i përket përdorimit të gjuhës standarde, si gjuhë e

² M. Çeliku, "Gjuha e sotme letrare shqipe dhe shkolla", kumesë e mbajtur në Seminarin e XIX për GjL dhe KSh, Prishtinë, 2000.

³ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, 1973, f. 27.

⁴ R. Memushaj, *Për shqipen standarde*, II, Tiranë, 2012, f. 60.

standardizuar, është treguar kujdes, duke i dhënë rëndësi jo vetëm trajtës së gjuhës së shkruar (stile të funksionale), por edhe gjuhës së folur (ligjërimin libror), si boshtet kryesore të saj. Rubrikat “*Të shkruajmë*”, “*Të flasim*”, “*Të dëgjuarit*” në tekstet e gjuhës shqipe të arsimit parauniversitar, u shërbejnë mësuesve të lëndës së gjuhës shqipe dhe nxënësve për përvetësimin dhe aftësimin e shprehive në lidhje me normën drejtshkrimore dhe atë drejtshqiptimore. Këto tekste, mbështetur në kurrikula bashkëkohore, hartuar sipas programeve dhe me kërkesa të standardizuara ku parimi bazë nisët nga funksioni dhe arrin të formë, janë themeli i ndërtimit dhe parashtrimit të koncepteve bazë gjuhësore, shkencore, nga njëra anë, dhe nga ana tjetër shtrojnë kërkesat për mësimin dhe zotërimin e normës drejtshkrimore dhe drejtshqiptimore të gjuhës standarde si mjet komunikimi në nivele ligjërimore, shprehësi stilistikore etj. Pra, lënda e gjuhës shqipe, si një disiplinë e veçantë, udhëheqëse e disiplinave të tjera shkencore, përveç pajisjes së nxënësve me njohuri shkencore përmes terminologjisë përkatëse, i ndihmon ata të marrin edhe kulturë gjuhësore. Njëkohësisht bashkohemi edhe me mendimin e gjuhëtarëve, studiuesve se:

*...[m]egjithatë këto objektiva tashti për tashti nuk janë arritur siç duhet dhe sa duhet. Është thënë nga disa specialistë se në shkollë, megjithatë, krahas arritjeve të shënuara, nuk merret formimi i nevojshëm gjuhësor: ka mungesë dijesh, mangësi e zbrazëti në formimin gjuhësor dhe kulturor të përgjithshëm. Ka të meta të theksuara në kulturën e të folurit dhe të shkruarit të nxënësve, që shfaqen edhe te të rriturit*⁵.

Ekziston një realitet që nuk mund të mohohet dhe të mbylлим sytë. Nuk është puna për të gjetur fajtorë apo të gjejmë mjete për të justifikuar këtë gjendje. Problemi themelor mbetet bashkërendimi i punës për të rritur nivelin cilësor të të gjithë komponentëve pjesëmarrës në këtë hulli. Aq më tepër që e gjithë kjo rëndon mbi elementin nxënës. Gjuha shqipe është gjuha që flitet në të gjithë sektorët e shoqërisë nga shtresat, klasat, grupet shoqërore, nga individët përkatës që i përfaqësojnë ato brenda një bashkësie të

⁵ M. Çeliku, “Gjuha e sotme letrare shqipe dhe shkolla”, *Çështje të shqipes standarde*, Tiranë, 2014, f. 432.

caktuar, të cilët vijnë nga zona, krahina të ndryshme etj. Përgjithësisht, fëmija fillon të mësojë shqip në familje, në shoqëri, në arsimin parashkollor e më pas vazhdon të hedhë themelet e saj në klasë të parë në lëndët përkatëse gjuhë, shkrim e lexim e më tej.

Nga vëzhgimet dhe hulumtimet e bëra në ciklin fillor dhe 9-vjeçar të arsimit parauniversitar, rezulton një nivel jo i kënaqshëm për të mos thënë jo cilësor i shqipes standarde në nivel përdorimor në përgjithësi, por vihet re dhe mungesë formimi të kulturës gjuhësore në veçanti të nxënësit. Këtë e dëshmon edhe fakti që ne, si pedagogë të disiplinave të gjuhësisë, na rastis të përballemi me të tilla nivele të brezave që na vijnë nga arsimi parauniversitar. Gjithashtu, vihen re raste të përdorimit të pakujdesshëm të gjuhës, në raste situatash ligjërimore me njëri-tjetrin ku mënyra e përdorimit të gjuhës tregon më së shumti për pamjaftueshmëri të kulturës gjuhësore.

...Gjuha në përgjithësi (dhe gjuha standarde në veçanti) nuk është vetëm një mjet i komunikimit, por është edhe një institucion me peshë në jetën e shoqërisë⁶.

Lënda e gjuhës shqipe, në sistemin tonë arsimor gjatë gjithë viteve e deri më sot, ka kaluar nga një stad zhvillimi në tjetrin, është zhvilluar, përpunuar, përmirësuar dhe pasuruar përmes studimeve dhe trajtesave të koncepteve shkencore të patrajuara më parë. Edhe si shtrirje kohore deri në vitet '70, kjo lëndë zhvillohej jo vetëm në klasat e shkollës fillore dhe 8-vjeçare, por ishte e shtrirë edhe në arsimin bazë të mesëm të përgjithshëm, për 3 vite rresht. Madje, si lëndë ishte e shkëputur nga teksti i letërsisë. Ndërsa në shkollën e mesme pedagogjike dhe të mesme të gjuhëve të huaja, ku unë kam qenë mirëfilli mësuese e gjuhës shqipe, kjo lëndë ishte parësore. Madje, ishte në provim të maturës si lëndë kryesore në vlerësimin përfundimtar. Më pas zhvillimi i kësaj lënde u reduktua vetëm deri në klasë të tetë. Në vitet e mëvonshme ku arsimi parauniversitar u projektua deri në klasë të nëntë dhe arsimi i mesëm i përgjithshëm përfundon në 3 vite, gjuha shqipe si lëndë ka gjetur vendin e saj në këtë shtrirje edhe pse disa vite ajo u hoq nga programet mësimore. A vlen kjo për një komb, kur ndër vite lufta dhe përpyekja për ta ruajtur

⁶ Gj. Shkurtaj, *Gjuha shqipe dhe trysnia shoqërore-kulturore e sotme*, Kundrime gjuhësore, Tiranë, 2006, f. 24.

nga zhdukja dhe prej asimilimit i ka kushtuar jetën patriotëve dhe sakrificat për ta çuar përpara me vlerat e pamohueshme përballë gjuhëve të tjera, të diskutohet në varësi të politikave jo të drejta për planifikimin gjuhësor?

Është e lehtë të konstatosh, të verifikosh dhe të trajtosh problemin në ato pozita ku subjektet folëse ndeshen me fenomenin dhe se gjithçka kalohet me shprehje të tilla: *kështu ka ardhur koha, e ka zhvillimi, është periudhë tranzicioni etj., etj.*

Të dashur, kolegë! Problemi është shumë i thjeshtë. Theksuam pak më lart se elementi nxënës është produkt i punës së shkollës dhe mësuesit. Fëmija, zhvillimi gjuhësor i tij që lidhet me kompetencën komunikative, është një periudhë model. Nisur nga kjo analizë themi se edukimi gjuhësor kushtëzon ecurinë e mëtejshme të zhvillimit gjuhësor të fëmijës. Pra, në kopshte dhe në arsimin parashkollor fëmijës i krijohen kushtet fillestare për zhvillimin e drejtë të kulturës së të folurit.

...Këtë detyrë më vonë e merr shkolla, në radhë të parë shkolla fillore ku vihen themelet jo vetëm të gjuhës së folur, por edhe të gjuhës së shkruar, standardit të saj.⁷

...Detyra e shkollës për zotërimin e gjuhës amtare është e dyfishtë:

Së pari, nëpërmjet lëndës së gjuhës shqipe, u jepen nxënësve nocionet themelore për gjuhën si shkencë. Së dyti, shkolla, kryesisht nëpërmjet lëndës së gjuhës shqipe, duhet të nguliste te nxënësit dhe praktikisht normën e gjuhës letrare të njësuar.⁸

Pra, puna me tekstet ka qenë dhe është vendimtare për zotërimin e rregullave të normës së gjuhës standarde. Në përvojën e gjithsecilit prej nesh, mësuesi është ai që përçon dhe transmeton përmes këtyre rregullave se si dhe sa duhet të përdoret gjuha standarde. Dhe kjo kërkon punë dhe vëmendje të madhe, sidomos me trajtën e folur të gjuhës shqipe. Kjo ndodh pasi akoma nuk kemi një kristalizim të plotë gjuhës së folur. Fëmijët vijnë në shkollë me një “*gjuhë*” të mësuar nga

⁷ F. Raka, *Rreth shqipes standarde*, Prishtinë, 2005, f. 342-343.

⁸ M. Çeliku, *Çështje të shqipes standarde*, SHBLU, Tiranë, 2002, f. 223-224.

mjedisi familjar *me një variant të foluri të caktuar dhe me bindje të plotë që kjo është gjuha shqipe e mësuar*⁹.

Nëse nxënësve u bëhet e ditur nga mësuesi se cila është norma e gjuhës shqipe jo vetëm në të shkruar, por edhe në të folur, duke i shpjeguar se cili variant qëndron përkrah llojeve të ndryshme të ligjërimit të përdorur nga ato, atëherë vështirësitë në përvetësimin e përdorimit të standardit zbehen. Kështu, përmes këtij parashtimi mendojmë se në punën për hartimin e teksteve duhet të ketë në shtrirjen e programit, si në formë edhe në përmbajtje, përkim midis kompetencës gramatikore dhe kompetencës komunikative. Kjo e fundit në tekstet e gjuhës shqipe të arsimit parauniversitar zë 1/3 deri në 1/2 e mësimit të gjuhës dhe, duke qenë pjesë e kompetencës gramatikore, i pajis nxënësit me rregullat e shprehjes gjuhësore. Si rezultat, nxënësi i fiton këto rregulla nga klasa në klasë, moshë pas moshe e deri në përfundim të shkollës ku është i aftë dhe madje i qëndrueshëm në komunikimin gjuhësor në aspektin funksional. Gjithashtu, ligjërimi libror zotërohet vetëm pasi këmbëngulet për zotërimin e shqiptimit të drejtë të sistemit zanor e bashkëtingëllor të shqipes standarde. Mirëpo, ajo që vihet re është se tekstet kanë mbingarkesë të koncepteve shkencore gjuhësore. P.sh. në klasën e 6-të, teksti “Gjuha shqipe” përfundon me njohuritë rreth sintaksës, llojet e fjalive të përbëra me bashkërenditje dhe nënrenditje, llojet e saj. Kjo jo vetëm mbingarkon nxënësin, por edhe mësuesin që duhet të përqendrohet në riprodhimin e saktë apo përmendsh të koncepteve të dhëna gjatë analizës gjuhësore etj. Në orë mësimi të veçanta në lëndën e gjuhës shqipe, mësuesi nuk vë re trajtën e folur të standardit, mjafton që nxënësi po përgjigjet saktë për atë rregull gramatikor që i është kërkuar. Jo vetëm kaq, por në planifikimin e orëve, orët e lëndës së gjuhës shqipe janë më të pakta se ato të leximit apo të letërsisë në planprogramet e hartuara.

Pra, nga gjithë vëzhgimet e kryera, rezulton se kultura e të shkruarit dhe të folurit lë për të dëshiruar. Atëherë, nga të gjitha këto që shqyrtoam në lidhje përdorimit të gjuhës së njësuar standarde në tekstet e gjuhës shqipe, përmes së cilave arrihet formimi i plotë

⁹ Shënimi yni: Vëzhgime dhe hulumtime në ciklin fillor, shkolla “Sulë Harri”, Elbasan.

gjuhësor në fushën e kulturës së gjuhës, detyra parësore për të gjithë ne, është 1. *përpunimi i teksteve të gjuhës shqipe*, 2. *mësuesi duhet të përditësohet e të jetë në kontakt të vazhdueshëm me të rejat e shkencës së gjuhësisë në disiplinat përkatëse, të tilla si: gjuhësi konjitive, analizë teksti, pragmatikë, sociolinguistikë etj.*

Së fundmi, mund të themi se mësimi i gjuhës shqipe në shkollë nuk i përket vetëm mësuesve të gjuhës dhe letërsisë, por të gjithë mësime të nxënësve, të cilët me zhvillimin e tyre gjuhësor përkatës ushqejnë nxënësit me respektimin e zbatimit të normës së gjuhës standarde. Në këto kushte do të flitej për një nivel të kënaqshëm dhe të admirueshëm.

... *Standardi përshtatet duke marrë formën e një gjuhe në përdorim*¹⁰.

BIBLIOGRAFI

Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, 1973.

A. Spiro, *Shqip*, ALCAEUS, 2010.

F. Raka, *Rreth shqipes standarde*, Prishtinë, 2005.

Gj. Shkurtaç, *Gjuha shqipe dhe trysnia shoqërore –kulturore e sotme*, Kundrime gjuhësore, Tiranë, 2006.

M. Çeliku, “Gjuha e sotme letrare shqipe dhe shkolla”, kumtesë e mbajtur në *Seminarin e XIX për GjL dhe KSh*, Prishtinë, 2000.

M. Çeliku, *Çështje të shqipes standarde*, SHBLU, Tiranë, 2002.

R. Memushaj, *Për shqipen standarde*, I- II, Tiranë, 2012.

Sh. Rrokaj, “Probleme të drejtshkrimit të shqipes standarde”, *Konferenca “Java e Shkencës”*, Prishtinë, 2013.

¹⁰ Sh. Rrokaj, *Probleme të drejtshkrimit të shqipes standarde*, Konferenca “Java e Shkencës”, Prishtinë, 2013, f. 40.

